

De door mij geaccordeerde versie van het NRC-interview op zondag 28 februari 2021/met de oorspronkelijk laatste alinea van 25 februari (dwz. voor het ingrijpen van de redactie).

Cultuurfilosoof Ad Verbrugge heeft in zijn woonhuis in Leiden net enkele studenten een - virtueel - mondeling tentamen afgenomen. Bij een van hen brak de hoofddocent aan de Vrije Universiteit, het tentamen al na vijf minuten af, zo vertelt hij bij binnenkomst in zijn woonkamer. „Het ging helemaal niet goed met hem, daar heb ik het vervolgens maar met hem over gehad”. Hij was niet de enige. Veel meer studenten van Verbrugge lijden onder de isolatie van de lockdown. „Een meisje zei laatst tegen me: Ik slaap nauwelijks meer. Dat had ik al bij de eerste lockdown. Het lijkt wel alsof ik te weinig indrukken krijg. Ik zit te veel binnen, word niet geprikkeld, niet uitgedaagd.”

Verbrugge herkent veel in het ‘schaderapport’ dat NRC vrijdag opstelde van een jaar corona crisis en bestrijding ervan. Het beschreef de hoge politieke prijs voor de burger (beperking constitutionele rechten) en de sociale, psychische en economische schade. Verbrugge: „Wat jullie in dat schaderapport beschrijven, maakt eens te meer duidelijk dat de huidige aanpak van de pandemie zich eigenlijk niet leent voor herhaling. Het is heel begrijpelijk dat de overheid in de paniek die vorig jaar ontstond, iets heel uitzonderlijks deed en de hele samenleving op slot gooide. Maar laten we alsjeblieft nu concluderen dat dit geen duurzame, houdbare benadering is voor vergelijkbare ziektes in de toekomst.”

Tijdens filosofisch getinte gesprekken op het youtube kanaal [De Nieuwe Wereld](#), waarschuwde Verbrugge al sinds vorig voorjaar tegen de nadelige gevolgen van de lockdown. De kritische analyses trokken veel bezoekers, soms meer dan 100.000 per aflevering. Prominenten als psychiater Damiaan Denys en Rabo-econoom Barbara Baarsma schoven aan. Zelf kreeg Verbrugge onder meer eerder bekendheid met zijn boek *Tijd van Onbehagen* (2004) en als mede-gespreksleider van het debatprogramma *Het Filosofisch Kwintet* (vanaf 2011). Stevige uitspraken schuwde Verbrugge in de *youtube*-gesprekken niet. Zo waarschuwde hij voor de komst van een „intensieve menshouderij”, waarbij de bevolking afhankelijk wordt van dwingende maatregelen, permanente testprocedures en cycli van steeds nieuwe vaccinaties.

Voordat we daaraan toekomen, laten we eerst praktisch beginnen: Wat is uw alternatief voor het kabinetsbeleid dat u bekritiseert?

„Al vrij snel na de uitbraak in China werd het me uit studies duidelijk dat het virus vooral ouderen treft en mensen met onderliggende lijden, dat in veel gevallen ook nog eens leefstijl-gebonden is. Dat maakte ook ons land kwetsbaar met zijn vergrijsde bevolking en vele welvaartsziekten. We moeten hier dus structureel over nadenken. Investeer in een gezondere levensstijl, maar ook in meer buffercapaciteit IC’s, speciale virusziekenhuizen e.d. In plaats van de hele samenleving en economie op slot te gooien, leek het me verstandiger en vooral ook rechtvaardiger om ons primair op die kwetsbare groepen te concentreren en die beter te beschermen. Probeer die groep in een zo gesloten mogelijke, beschermende kring van zorg te brengen. Geef verpleegkundigen en verzorgers die in een zo’n gesloten kring werkzaam willen zijn, een extra bonus van bijvoorbeeld 800 euro per maand. Dat was vorig jaar al mijn idee.”

Dat lijkt sterk op de het voorstel van de actiegroep Herstel.NL. Ziekenhuisdirecteur Marcel Levi zei daarover: „Wat wil die groep nou? Bejaarden in een reservaat stoppen, zodat wij naar festivals kunnen en lekker kunnen shoppen?”

„Ja, ik zag het. Ik vind de sterk moraliserende toon echt heftig. Als iemand andere waardenafwegingen maakt - en daar gaat het hier onder meer om - hoef je hem of haar toch niet meteen te demoniseren? Daarvoor zijn de gevolgen van de lockdown veel te groot. Onze economische en maatschappelijke orde kan er zelfs door aan het wankelen worden gebracht. Wat me ook stoort is het zogenoemde 'uitgaan door jongeren' vaak wordt voorgesteld als franje. Kom op zeg! Die mensen zijn zelf toch ook jong geweest? En keken toen toch enorm uit naar de vrijdagavond, het weekend? Dat betekent in die leeftijdsfase: ontsnappen aan het ouderlijk huis, nieuwe mensen ontmoeten, het avontuur aangaan. Door dit als franje te typeren, schuif je een hele jongerencultuur terzijde die ontwikkelingspsychologisch van groot belang is.

Jongeren brengen momenteel enorme offers, vooral ook omdat goed onderwijs momenteel ontbreekt. Voor hun levensgeluk is dat onderwijs juist enorm belangrijk. Dat haal je echt niet zomaar weer in. De verwaarlozing van de jongere generatie is al veel langer gaande. Vergelijk maar eens de overheidsbudgetten voor Onderwijs en Zorg. Aan het begin van de jaren negentig waren die ongeveer even groot. De laatste dertig jaar is het budget voor de zorg geëxplodeerd, en dat komt zeker niet alleen door vergrijzing alleen. Wat de zorg betreft zitten we nu op 100 miljard euro, voor Onderwijs op nog geen veertig. Het bedrag per student is gestaag gedaald van zo'n 20.000 in 2000 naar minder dan 14.000 euro nu. En dan is ook nog eens de basisbeurs afgeschaft en zijn studentenkamers erg duur geworden.

Er kruipt in onze samenleving een steeds grotere angstigheid die verband houdt met vergrijzing. De babyboomers drukken -opnieuw - een stempel op het maatschappelijk gemoed en beleid. Je zou kunnen zeggen: Ze flikken het 'm weer! In de jaren zestig bepaalden de babyboomers met hun rebellie de maatschappelijke stemming. Nu doen ze dat met hun angstigheid.”

Raar is dat niet. Een aanpak zoals die van u kan leiden tot veel meer, misschien wel duizenden meer sterfgevallen onder ouderen, omdat het uiterst lastig is kwetsbaren en niet-kwetsbaren goed te scheiden. Accepteert u dat?

„Ja, uiteindelijk accepteer ik dat, al ben ik er niet van overtuigd dat die extra aantallen sterfgevallen inderdaad zo hoog zullen worden. Tenminste, als je zo'n isolerende ring goed organiseert. Bovendien moet je die groep ouderen en kwetsbaren dus nu ook als eerste vaccineren. Maar inderdaad, mochten er extra overlijdens zijn, dan zullen we dat moeten accepteren. In heel veel gevallen kiezen we er nu ook al voor mensen te laten sterven; bijvoorbeeld omdat behandelingen te duur zijn geworden, of te weinig opleveren. Waarom zou dat bij corona anders moeten zijn? Het gaat bovendien ook nog eens heel vaak om ouderen in verpleeghuizen die daar de allerlaatste levensfase doorbrengen, dat is sowieso geen pretje. De verblijfsduur van deze groep is gemiddeld ongeveer negen maanden. Hoe erg ook, het verlies daar weegt niet op tegen het enorme verlies dat de samenleving nu als geheel leidt.”

De angst voor het virus geeft staat en technocratie de ruimte hun invloed verder uit te breiden, stelt Verbrugge. Het zijn immers de overheid en industrie die testen en vaccins leveren en daarmee angsten van de burger helpen bedwingen. Constitutionele rechten worden daarbij zonder veel protest of besef van verlies prijsgegeven „Mede als gevolg van heftige beelden en een wereldwijde angstepidemie kwamen we vorig voorjaar met z'n allen in een collectieve verdwazing terecht waarin we het overzicht over de situatie kwijt zijn geraakt”, zegt hij. „We verkeerden in oorlog en het virus moet verslagen worden, zei het kabinet, en de media volgden

met rubrieken als Frontberichten. Het was het soort oorlogstaal dat de Chinese leider Xi Ping ook gebruikte.”

Was dat de reden waarom u eerder zei overeenkomsten te zien tussen Nederland en China?

„We zijn gewend beide landen tegenover elkaar te zetten als kapitalistisch versus communistisch/totalitair. Maar Europa, Nederland en China zijn steeds meer op elkaar gaan lijken waar het gaat om de gegroeide rol van o.a. deskundigen, commissies en gedepolitiseerde organisaties wat betreft de uitvoering én de legitimatie van politieke besluiten, zoals het Outbreak Management Team. We zien steeds meer het primaat van de uitvoerende macht. De politiek zegt tegen de burger: we hebben een probleem en dat gaan we zo snel mogelijk voor u oplossen. Dat gebeurt te vaak zonder goed na te denken wat er echt aan de hand is, en welke weerstanden dat kan oproepen.

Een mooi voorbeeld is wat er vorige week gebeurde rond de avondklok. Toen de rechter daar mede op inhoudelijke gronden een streep doorheen haalde, was de houding van het kabinet meteen: O, maar die avondklok moet hoe dan ook blijven. Als het niet linksom kan, dan maar rechtsom. Het parlement steunt ons toch wel. De kwestie van proportionaliteit en grondrechten werd überhaupt niet serieus genomen, terwijl het daar de rechter mede om ging. Dat de staat vrijdag in hoger beroep gelijk kreeg, verbaast me overigens niet. De druk op het Hof was inmiddels zo groot geworden dat het weinig anders kon. Als de rechter opnieuw nee had gezegd, was de maatschappelijke onrust gegroeid en zou bovendien de legitimiteit van andere kabinetsmaatregelen zijn ondermijnd. Het Hof heeft de orde laten prevaleren. Maar als je zo doordendert als overheid, moet je er niet gek van staan te kijken dat de weerstand tegen diezelfde overheid toeneemt. Enkele normaliter rustige mensen die ik ken, beginnen intussen te radicaliseren, zie ik. Ze gaan op internet op zoek naar QAnon-achtige samenzweringstheorieën en zien de overheid als bezettingsmacht.”

Toch is er nog veel steun voor de overheidsmaatregelen. De jongeren die tegen de avondklok in opstand kwamen, konden op heel weinig sympathie rekenen.

„Natuurlijk moet je andermans spullen niet kapot maken en je zo misdragen. Maar ik dacht ook: Het kan niet anders dan dat je de pijn van de offers die nu al een jaar worden gebracht door de lockdown, terug gaat zien. Het tekort aan structuur, het wegvallen van school, de verveling, het gebrek aan erkenning en perspectief. Die doffe pijn zag je in die rellen ook terug - zij het op een behoorlijk onbeholpen manier. Mensen verzetten zich instinctief tegen de komst van de intensieve menshouderij, omdat ze het gevoel hebben dat ze verminkt worden.”

Nogal een term: “intensieve menshouderij”. Wat bedoelt u daarmee?

„Ik moest er weer aan denken toen ik zag wat er een paar weken geleden gebeurde met dat experiment met 500 bezoekers in de Beatrixhal in Utrecht. Die werden allemaal van tevoren getest en intensief gevolgd tijdens een entertainment programma, en daarna weer getest. Het werd voorgesteld als een voorbereiding op het nieuwe, bevrijdende tijdperk zonder lockdown. Iedereen blij. Maar ik dacht: Het is ook een voorbeeld hoe de overheid met technische middelen mensenmassa's gisseert en volgt.”

Waar ik met die term, overigens afkomstig van organisatieadviseur Jaap Peters, verder op doelde: mijn angstbeeld is dat steeds nieuwe mutanten - er schijnt inmiddels een Newyorkse variant opgedoken te zijn - of zelfs nieuwe virussen ons dwingen tot steeds nieuwe maatregelen en vaccinatierondes. Of dat we met steeds nieuwe medicijnen steeds nieuwe bijwerkingen van de vaccins moeten bestrijden. Bij ouderen zie ik dat nog wel voor me, maar bij jongeren? Steeds nieuwe vaccinaties maken ons als soort niet sterker, maar juist zwakker. Ziek worden is niet alleen slecht. Het vitaliseert juist ook ons immuunsysteem.”

Toch wordt de druk van de overheid op burgers steeds groter om zich te laten vaccineren.

„Ik kan me de weerstand die dat oproept, wel voorstellen. Zeker wanneer we massaal groepen willen vaccineren bij wie daar geen strikte noodzaak toe bestaat. Wat mij betreft zou je in dit stadium sowieso alleen de mensen moeten vaccineren die een echt risico lopen; en natuurlijk steeds op vrijwillige basis. Die vaccins zijn bovendien in een waanzinnig hoog tempo ontwikkeld. De wetenschappelijke terughoudendheid – en daarbij horende langjarige testprocedure – die normaliter bestaat voordat een middel op de markt wordt gebracht, is nu losgelaten. De vaccins zijn in feite tijdens de experimentele fase 3 beschikbaar gesteld aan de bevolking. Ook hier zie je weer de enorme druk om het gerezen probleem snel te fixen. De farmaceutische industrie wilde natuurlijk best snel leveren, maar verbond daar wel voorwaarden aan, ook waar het gaat om aansprakelijkheid. En Pfizer bijvoorbeeld, geeft zijn data over eventuele bijwerkingen van zijn vaccin niet vrij voor 2023. Juist dat vaccin brengt een unieke immunoreactie te weeg. Of dit bijvoorbeeld de kans op nieuwe auto-immuunziektes vergroot, zullen we pas veel later weten.”